

Dr. Endes Mihály (1938–2025)

Harka Ákos

1977-ben történt Tiszafüreden, hogy a kisebbik lánykamat egy meghűléses problémával elvittem Endes Mihály gyermekorvos helyi rendelőjébe. Mikor befejezte a vizsgálatot, váltottunk pár szót, és én megkérdeztem, hogy van-e egy debreceni Endes Mihály rokona. Az én vagyok – mondta ő. De én arra a magát debreceniként jelző Endes Mihályra gondolok, válaszoltam, akinek most jelent meg az *Állattani Közleményekben* egy cikke a sarkantyús sármányról, méghozzá éppen az én halas cikkem mellett. Én vagyok az – erősítette meg ellenvetésemre az első kérdésemre adott választát. Így indult köztünk egy kezdetben szakmai, később személyes-sé vált barátság, amely nagyon szoros volt addig, amíg a családjával együtt Tiszafüreden élt, de telefonon még a közelmúltban is hosszú beszélgetéseket folytattunk.

Endes Mihály már gyermekkorában eljegyezte magát az ornitológiával. Éveken át kutatta a Hortobágy madárvilágát, melynek egyik ritka képviselőjéről, a széki pacsirtáról egy *Die Kurzzehenlerche* című könyve is megjelent az NDK-ban. A madarak mellett azonban szinte minden érdekelte, ami a természet része, és rendkívül széles körű tudással rendelkezett. Megismerkedésünk idején a karcagi múzeum igazgatója, Bellon Tibor javaslatára éppen a Nagykunság állatvilágával foglalkozott. Hetente két-három alkalommal tett kirándulásnak mondott kutatóutakat a táj különböző részeire az erdők, mezők, vizek élővilágának felmérése céljából. Ezekre engem is meghívott, részben útítársnak, részben hogy segítségére legyek a halfauna felmérésében, ugyanis a halfogáshoz nekem voltak szerszámaim, tapasztalataim, és nekem volt hozzá országos engedélyem. Örültem ezeknek a kirándulásoknak, melyek rengeteg – főként madártani – ismerettel gazdagítottak, miközben barátok is lettünk.

A nagykunsági kutatás befejeztével Mihály vetette föl az ötletet, lenne-e kedvem ahhoz, hogy közösen felmérjük a Jászság gerincesfaunáját. A halak, kételtűek és hüllők észlelési listáját én vezetném, a madarakét ő, az emlősökét pedig közösen. Felváltva mennénk hol az ő Trabantjával,

Dr. Endes Mihály 1938–2025

hol az enyémmel, a végén pedig egy kis könyvecskében foglalnánk össze az eredményeket. Örömmel vállaltam az együttműködést, és ettől kezdve két éven át tavasztól ősziig heti egy-két alkalommal, télen ritkábban, a Jászság erdeit, mezeit, templomtornyait jártuk, vagy éppen halásztunk a Zagyvában, Tarnában és egyéb vizekben. A kéziratban leadott kis kötetre sokat kellett várunk, de 1985-ben megjelent a jászberényi múzeum kiadásában.

A Jászság után következő közös kutatási területünk a Heves–Borsodisíkság gerincesfaunájának a felmérése volt. Egyrészt azért, mert kevésbé volt feltárva ez a táj, másrészt azért, mert elérhető közelségben volt lakhelyünkötől. Itt az egri múzeummal egyeztetünk előbb, s ők vállalták a tervezett kötet kiadását. Ez is szép, érdekes és sok élményt adó közös munka volt. Ahogyan másutt is tettük, sorra megnéztük itt is a templomtornyokat és padlásokat. Nemcsak a baglyok és denevérek miatt, hanem főként a környéken élő egerek, pockok,

cickányok fajainak azonosítása érdekében.

A kisméltóságokat a baglyok saját maguknak gyűjtötték be táplálékként, nekünk meg vizsgálat céljára. Az emésztetetlen szőrből és csontokból ugyanis a „gyomruk” kis gombócokat gyűrt, amelyeket a pihenőhelyükön kiöklendeztek. Ezekből a gyomorsavval fertőtlenített, kiszáradt köpetekből bontottuk ki a koponyacsontokat és alsó állkapcsokat, mert a fogak alapján, preparálómikroszkóp alatt meg lehetett határozni a fajokat. A kutatási eredményeink alapján megírt kötet 1987-ben látott napvilágot.

Az Endes család 1977-től 1986-ig élt Tiszafüreden. E kilenc év alatt nagyon sok órát töltöttünk együtt Mihállyal, mert a „kirándulásaink” – azaz kutatóútjaink – gyakran reggeltől estig tartottak, de munkahelyem, a Tiszafüredi Kossuth Lajos Gimnázium biológiaszertárának binokuláris sztereomikroszkópjai mellett is sok délutánt töltöttünk el a kisméltóságok azonosításával, baráti beszélgetések és tervezgetések közepette.

Az Endes család Debrecenbe történő visszaköltözését követően sajnos megszűntek közös programjaink. Ám Mihály rendkívül sokoldalú személyiség volt, aki gyermekorvosi hivatása mellett széles körű érdeklődéssel, tudással és műveltséggel bírt. Szabadidejének legnagyobb részét a biológiai kutatómunka töltötte ki, de az ismeretterjesztésben is komoly szerepet vállalt. Nevéhez fűződik a széki pacsirta latin nevét viselő *Calandrella* című tudományos-ismeretterjesztő folyóirat létrehozása meg annak szerkesztése is, amit éveken át folytatott.

Fiatal korában ornitológusként tartották számon, de később a hazai tájak növény- és állatvilágának és állatközösségeinek a feltárásával szélesebb körben is komoly szakmai elismerést szerzett. Az ásványok, kőzetek és kristályok világában ugyancsak otthon volt, bizonyítja ezt a *Föld alatti szivárvány* címmel megjelent könyve, de az atlétika és a motorsport is érdekelt. A dzsessz meg a szerelme volt, bizonyítja ezt *A Debreceni Jazznapok 30 éve* című általa írt könyv, amely 2001-ben jelent meg. Mindezek mellett azonban engem külön örömmel töltött el, hogy a bennem élő, halak és halkutatás iránti érdeklődés őt is meghódította, és nélkülem is eredményeket hozott számára. Részint közös, részben önálló haltani publikációira a Sallai Zoltánnal közös *Magyarország halfaunája* című könyvünk most, 2025 augusztusában megjelent második, átdolgozott és bővített kiadásában is hivatkozunk:

Endes M. 1985: A Kiskörei-víztároló gerincesállat-világa. – *Fol. Hist.-nat. Mus. Matr.* 10: 131–148.

Endes M., Harka Á. 1985: A Jászsági-sík gerincesállat-világa. – *Jászsági Füzetek* 14. Jászberény, 44 pp.

Endes M., Harka Á. 1987: A Heves-Borsodi-síkság gerincesfaunája. – *Tiszai Téka* 2. Eger, 80 pp.

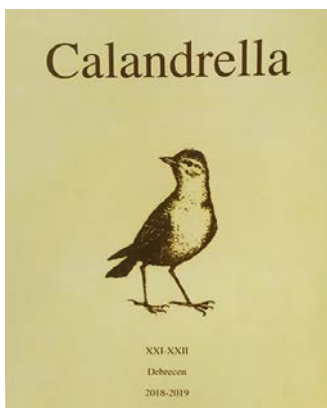
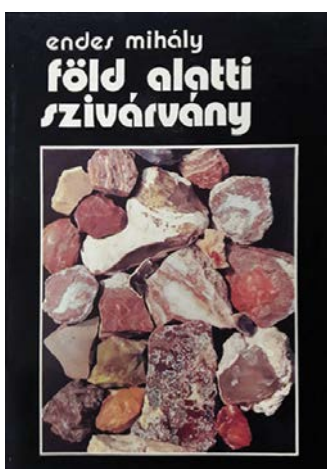
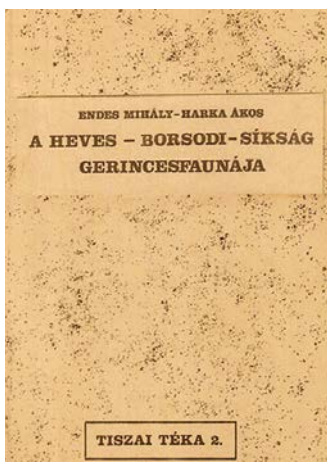
Endes M. 1987a: A Mátra és a Mátra-alja halfaunája. – *Fol. Hist.-nat. Mus. Matr.* 12: 81–85.

Endes M. 1987b: A Tápió-Galga-Zagyva hordalékkúp-síkság gerincesállat-világa. – *Fol. Hist.-nat. Mus. Matr.* 12: 119–127.

Endes M. 1987c: A Gyöngyös-Tarna hordalékkúp-síkság gerincesállat-világa. – *Fol. Hist.-nat. Mus. Matr.* 12: 107–117.

Endes M. 1988a: A Hortobágy halfaunájának ökológiai viszonyairól. – *Természettudományos Tájékoztató* 1: 20–24.

Endes M. 1988b: Felpillantó küllő (*Gobio uranoscopus*) a Felső-Tiszában. – *Természettudományos Tájékoztató* 2/1: 83.

Endes M. 1988c: Adatok a Bátorligeti Természetvédelmi Terület és közvetlen környékének gerinces állatvilágához. (1987–88). – *Természettudományos Tájékoztató* 2/1: 87.

Endes M. 1989a: Ezüstkárász (*Carassius auratus gibelio*) a Dunában. – *Calandrella* 2/2: 107.

Endes M. 1989b: Újabb felpillantó küllő (*Gobio uranoscopus*) adatok a Felső-Tiszában. – *Calandrella* 2/2: 107.

Endes M. 1989c: Újabb ezüstkárász (*Carassius auratus gibelio*) adatok a Tiszából. – *Calandrella* 3/2: 71.

Endes M. 1990: Adatok a Bükk-hegység halfaunájához. – *Calandrella* 4/1: 84.

Endes M. 1991: Adatok a Zempléni-hegység és környékének halfaunájához. – *Calandrella* 5/1: 32–35.

Endes M. 1992: Adatok a Duna halfaunájához. – *Calandrella* 5/2: 53–54.

Endes M. 1993: A felpillantó küllő (*Gobio uranoscopus*) felső-tiszai populációjáról. – *Calandrella* 7: 150.

Endes M. 1996a: A fenékjáró küllő (*Gobio gobio*) színezetéről. – *Calandrella* 10/1–2: 228–229.

Endes M. 1996b: A felpillantó küllő (*Gobio uranoscopus*) további terjeszkedéséről a Tiszában. – *Calandrella* 10/1–2: 229.

Endes M. 1996c: Adatok a garda (*Pelecus cultratus*) táplálkozásához. – *Calandrella* 10/1–2: 230.

Endes M. 1996d: Az élő Tisza. Csokonai Kiadó, Debrecen, p. 33–44.

Endes M. 1997: A Tócsa-patak völgyének gerinces faunájáról. – In Orosz G. T. (szerk.): *A Tócsa völgy környezeti állapota és természeti értékei*. Debrecen p. 135–142.

Endes M., Balogh P. 1996d: Adatok a Szalonnai-hegység halfaunájához. – *Calandrella* 10/1–2: 108–110.

Endes M., Balogh P., Szentgyörgyi P.,

Vizslán T. 2003: A Rakaca-patakvidék gerinces faunája. – *Calandrella* 12: 174–181.

Endes M., Serestyén Zs. 2010: Tarka géb (*Proterorhinus marmoratus*) a Derecskei-Kállóban. – *Calandrella* 13: 205.

Búcsúzóul az internetes debreceni DEHÍR-ből idézünk: „Életének 86. évében a közelmúltban elhunyt dr. Endes Mihály nyugalmazott gyermekgyógyász. Debrecenben rengetegen ismerték és szerették nemcsak orvosi hivatása, hanem sokoldalú érdeklődése, tudása és embersége, pozitív személyisége miatt is. ... Távoztával egy igazi reneszánsz embert veszítettünk, aki világlátott humanistaként, széles látókörű, színes egyéniségként mély nyomot hagyott bennünk.” Nyugodjék békében, mi őrizzük emlékét.